COLABORAREA DINTRE ELENA VĂCĂRESCU ŞI NICOLAE TITULESCU

NICOLAE PETRESCU

Elena Văcărescu şi Nicolae Titulescu sunt două nume de referinţă în istoria noastră naţională, în diplomaţia românească, dar şi în cea internaţională.

Celor două mari personalităţi le-au fost consacrate diferite studii şi chiar monografii de-a lungul anilor[1], dar care nu au putut epuiza vasta şi multipla lor activitate.

Colaborarea dintre Elena Văcărescu şi Nicolae Titulescu s-a statornicit în timp, de-a lungul anilor pe care i-au consacrat activităţii diplomatice.

Intrarea Elenei Văcărescu în diplomaţie s-a făcut în virtutea tradiţiei de familie, talentul său diplomatic fiind moştenit de la ilustrul ei înaintaş Ienăchiţă, care prin „testamentul" său dădea „cel mai mobil legat pe care un om de geniu îl poate lăsa posterităţii sale", cum scria Alexandru Odobescu.[2] Dar binecunoscutul strămoş a lăsat în urma sa şi o bogată activitate diplomatică, uşor de urmărit în însemnările sale. Astfel el, spătarul Ienăchiţă, prieten cu Samuel Bruckenthal guvernatorul Transilvaniei şi tălmaciul coloniei românilor refugiaţi la Braşov în războiul din 1773, însoţise 2 zile pe împăratul Curţii de la Viena, în popasul de la poalele Carpaţilor.[3] Tot el, dar mai târziu, în ianuarie 1782, descindea în saloanele imperiale ale Vienei, sau ale ambasadorilor unde cele mai strălucite doamne îi admirau pitorescul canţesului dar şi strălucirea minţii. Abilitatea sa de diplomat Ienăchiţă a demonstrat-o în intervenţia pe care a făcut-o pe lângă fiul Mariei-Tereza privind reîntoarcerea celor doi fii ai domnitorului Alexandru Ipsilanti, Constantin şi Dumitru, pripăşiţi în Imperiul Habsburgic într-un moment în care apropierea Rusiei de Austria stârnea suspiciunile Înaltei Porţi la tot pasul martir care a atras înlocuirea sa. Intervenţia solului valah a fost încununată de succes în readucerea beizadelelor pe calea cea bună, dar şi mai mult, a rămas în posteritate ca o lecţie de drept internaţional

public asupra azilului politic.[4] Fascinaţia diplomaţiei avea să i-o transmită şi tatăl său Ion Văcărescu (1839-1914), fiul lui Iancu „părintele poeziei române", care ocupase funcţia de aghiotant al lui Cuza, ca apoi să devină ministru plenipotenţiar.

Activitatea diplomatică Elena Văcărescu a început-o destul de târziu şi quasi-oficial la Paris în 1916, dar cercurile culturale şi politice din „oraşul lumină" îi erau cunoscute încă din timpul studiilor de la Sorbona, din saloanele literare unde cunoscuse repede consacrarea, Academia Franceză încununând-o încă din 1889 cu un premiu pentru primul său volum „CHANTS D'AURORE". De atunci până în 1914 aproape anul îi va apărea câte un volum de poezii, române, piese de teatru şi chiar debutul unei drame lirice „Le Cobzar". Versurile uneia din poeziile volumului ei de debut puse pe muzică pe Paolo Tosti vor deveni ceea ce noi înţelegem azi prin şlagăr internaţional „SI TU LE VOULAIS" şi încă unul cu longevitate de câteva decenii.[5]

Primele contacte cu problemele de politică externă Nicolae Titulescu le-a avut în 1913 când ca tânăr deputat a pregătit răspunsul la mesajul tronului tema fiind „Poziţia României faţă de situaţia din Balcani".[6] Preocupările aveau să fie continuate în cadrul comisiei de trasare a frontierei româno-bulgare potrivit prevederilor păcii de la Bucureşti.[7]

Deoarece situaţia internaţională se complicase foarte mult şi presiunile ambelor tabere deveniseră tot mai insistente privind atragerea României în război Elena Văcărescu a plecat în februarie 1916 la Paris în vederea întăririi propagandei privind deziderątele noastre naţionale. În acest scop a avut întrevederi secrete cu Aristide Briand, ministrul de externe al Franţei, iar din iniţiativa lui Clemenceanu, face la 24 aprilie 1916, în faţa Comisiei pentru afacerile străine a senatului francez o prezentare amplă asupra situaţiei României.[8] Între anii 1914-1921 a susţinut mai multe conferinţe sub genericul „Fresques roumaines". La unele din ele, şi anume la cea ţinută la Lyon, în iarna dintre 1916-1917 într-o sală ticsită de oameni şi flori evocă tragedia eroică a poporului nostru în timp ce Edouard Herriot, „cu un taler în mână, înconjoară sala făcând chetă pentru Crucea Roşie Românească."[9]

Colaborarea cu Nicolae Titulescu se va stabili în vara anului 1918 odată cu venirea lui în Franţa cu trenul numit de atunci „Take Ionescu", datorită eforturilor pe care „marele european" le făcuse la Comandamentul de ocupaţie din România obţinând viza pentru a putea părăsi ţara el, şi apropiaţii săi.[10]

Atât Elena Văcărescu cât şi Nicolae Titulescu vor depune eforturi pentru înfiinţarea la 6 septembrie 1918 a Consiliului Naţional al Unităţii Române şi pentru

Elena Văcărescu, Nicolae Titulescu şi Ecaterina Titulescu la Legaţia Română de la Paris

Ceux de la Cerna

Que l'on ne compte
Plus sur moi, pour chanter ni légende, ni conte,
Ni la source aux beaux plis, dont le bruit m'était cher.
Mais, que j'allume;
Immense enclume,
Avec sa cadence de fer,
L'image,
Sauvage,
Et magnifique d'un enfer.
Entre la montagne et le fleuve,
Ils étaient là, serrés, étreints.
Lourds comme le cilice aux reins
Pesait sur eux, le souffle de l'épreuve. —
Dieu! les pâtres aux soirs, promenant sur leurs flûtes
Le frisson alterné du feuillage et des eaux,
Dieu. la fumée au toit qui roule ses volutes,
Longues, comme un départ d'oiseaux.
Les danses, les fruits, les faucilles
Et le frais sifflement de la faulx dans le foin.
Tout cela, si près et si loin....
Ramassez la chair en guenilles;
Lancez vous les lions! Pourtant, tu ne sais point.
Toi, le bon moissonneur d'Argesch ou de Muscel,
Que ta race a connu souvent, l'âpre démence
Et que ton geste recommence,
L'héroïque geste éternel.
Tu ne sais pas Mihai, Stefan et les Tartares
En fuite, aux cris de tes aïeux.

Manuscrisul copiat de Ecaterina Titulescu la poemul Elenei Văcărescu.

Manuscrisul copiat de Ecaterina Titulescu la poemul Elenei Văcărescu

recunoaşterea lui de guvernele Antantei Cordiale.[11] Sub auspiciile acestui organism nou creat atât Elena Văcărescu cât şi Nicolae Titulescu vor face expuneri sau vor da interviuri prinvind situaţia României. Elena Văcărescu avea deja o experienţă bogată prin legături cu mari personalităţi şi o popularitate câştigată, iar Nicolae Titulescu venea cu girul pe care i-l dădea activitatea sa ca fost ministru de finanţe şi încă cel mai tânăr pe care îl avusese până în anul 1918 vreun cabinet european.[12]

Conferinţa de pace de la Paris avea să le apropie lui Nicolae Titulescu şi Elenei Văcărescu şi mai mult eforturile în vederea apărării intereselor naţionale. Elena Văcărescu asista la Versailles la semnarea tratatului prin care recunoştea împlinirea visului de veacuri al poporului nostru „România Mare"[13] iar Nicolae Titulescu, alături de doctorul Ioan Cantacuzino îşi punea sigiliul pe tratatul de la Trianon care ne recunoştea dreptul asupra Transilvaniei pe care marele diplomat o considera în discursul rostit la adunarea de la Ploieşti din 1915 „Inima României".[14]

Între timp încă de la începutul anului 1919 Elena Văcărescu fusese numită şi secretar general al Asociaţiei române de pe lângă Societatea Naţiunilor în care calitate participase alături de juristul Dimitrie Negulescu la Congresul de la Londra în martie 1919 şi cu aceeaşi acreditare a participat în delegaţia română la şedinţa de constituire a Societăţii Naţiunilor[15] din 10 ianuarie 1920. Peste puţin timp, în martie 1920 Nicolae Titulescu revenea titular la Ministerul de Finanţe în guvernul prezidat de Generalul Alexandru Averescu, dar nu pentru mult timp, deoarece va fi numit ministru plenipotenţiar la Londra şi delegat permanent al României la Societatea Naţiunilor.[16]

În reopagul internaţional Elena Văcărescu era una dintre cele mai de seamă personalităţi deoarece declara cu profundă admiraţie Paul Valery „În ea coexistă un poet cu un admirabil om politic".[17] Ea a intrat în istoria universală ca prima femeie delegată la Societatea Naţiunilor, iar activitatea ei neîntreruptă o va face să se identifice cu idealurile înaltului for internaţional asemeni lui Nicolae Titulescu. Din aceste motive vechiul său prieten Aristide Briand a numit-o în glumă, dar şi cu veneraţie „bunica Ligii Naţiunilor", iar Nicolae Titulescu datorită tinereţii sale şi calităţilor diplomatice uimitoare va deveni „copilul teribil" al Societăţii Naţiunilor".

Colaborarea dintre Nicolae Titulescu şi Elena Văcărescu la Societatea Naţiunilor va fi neîntreruptă cât timp misiunea de la Geneva va fi condusă de marele diplomat. Ea s-a manifestat mai ales în problemele de cultură aflate în preocuparea Ligii,[18] dar şi în acţiuni diplomatice, de mare importanţă.

Considerată cea mai strălucită oratoare din câte au urcat la tribuna Societăţii

Naţiunilor ca şi Nicolae Titulescu, cel mai bun vorbitor de limbă franceză dintre diplomaţii străini, Elena Văcărescu a fost membră permanentă în Comitetul de conducere al Comisiei de Cooperare Intelectuală. Fotografii de epocă[19] înfăţişează reprezentanţi de seamă ai celor două organisme internaţionale, Nicolae Titulescu figurând alături de somităţi ale ştiinţelor ca: Einstein, Marie Curie, Freud, Unamuno, Le Courboysier şi alţii. Elena Văcărescu, membră a „Comitetului de Litere şi Artă" participă la vestitele „ENTRETIENS", reuniuni în marile oraşe ale Europei în care celebrităţile vremii dezbăteau teme majore asupra războiului, păcii sau privind viitorul culturii şi al spiritului european.[20] Cu orice prilej ţine conferinţe pe diferite teme la Radiodifuziunea franceză sau cea română sau întreprinde turnee din ţările occidentale până în Egipt, cu săli arhipline în timp ce sălile marilor restaurante se golesc, consumatorii convertindu-se într-un auditoriu fascinat.

Pentru toate aceste succese Nicolae Titulescu îi poartă o profundă preţuire pe care o comunică şi celor din ţară cum a fost cazul raportului din 26.XI.1923 când după ce i-a ascultat o locuţiune la tribuna Societăţii Naţiunilor arăta: „Cel mai frumos discurs pronunţat la a 6-a sesiune este acela al Elenei Văcărescu, în problema cooperării intelectuale".[21]

Activitatea de conferenţiar o motivează într-un raport adresat lui Nicolae Titulescu în 1933 ca „o misiune ce durează în tot cursul anului, în Franţa precum şi în toate punctele Europei unde este posibil să mă deplasez, fără a precupeţi vreun efort pentru a face ca România să fie mereu prezentă şi înfăţişată favorabil atenţiei universale".[22] Eforturile le considera întemeiate deoarece potrivit unei conferinţe în 1934 la Radio Bucureşti despre Societatea Naţiunilor „ţara noastră se află în stadiu înaintat de evoluţie în care participarea ei la mişcarea internaţională a ideilor şi răspândirea în medii străine a creaţiilor naţionale au devenit o adevărată şi sfântă obligaţie".[23]

Aceeaşi solicitare Elena Văcărescu ca şi Nicolae Titulescu a avut-o şi din partea presei, articolele şi interviurile lor apărând mai în toate publicaţiile de limbă franceză, până şi în cele din Egipt sau chiar Argentina.

Colaborarea dintre Nicolae Titulescu s-a manifestat în plan diplomatic şi în demersurile de caracter politic cum a fost cazul în medierea făcută în 1924 de ministrul României la Londra, în vederea reluării legăturilor anglo-franceze depreciate până la blocaj.[24] Demersul lui Nicolae Titulescu s-a făcut la cererea premierului britanic James Ramsay Mac Donald având în vedere prietenia diplomatului român cu Elena Văcărescu şi audienţa deplină pe care aceasta o găsea la omologul francez

Edouard Heriot.[25] Astfel, Mac Donald l-a trimis pe secretarul său Watterhaus la reşedinţa lui N. Titulescu rugându-l să accepte o întrevedere la care a fost pus în temă cu dorinţa de mediere. Nicolae Titulescu a luat legătura cu Elena Văcărescu spre a-i facilita contactul de punere în temă cu Edouard Hérriot. Astfel diplomatul român s-a deplasat la Paris intrând în contact cu viitorul premier Edouard Herriot şi cu Painleve, candidat al „cartelului stângei" la preşedenţia Franţei în campania electorală care deja se declanşase. Eforturile lui N. Titulescu vizau nu numai îmbunătăţirea relaţiilor dintre cele două mari puteri dar şi apărarea intereselor României.[26] Ele erau depuse într-un moment în care proiectatul tratat româno-francez nu putea fi concretizat din cauza relaţiilor încordate dintre Franţa şi Anglia, cât şi a refuzului din partea Foreign Officeului de a mai considera valabilă ratificarea Protocolului de la Paris deoarece avusese loc o conferinţă anglo-sovietică ce ar fi putut duce la o apropiere dintre Londra şi Moscova iar Franţa nu oficializase ratificarea amintitului document.[27] Din această cauză cu ocazia întrevederilor dintre Edouard Herriot şi Nicolae Titulescu acesta i-a cerut ca în declaraţia pe care urma să o facă în viitorul parlament să arate că guvernul francez socoteşte Nistrul graniţă definitivă între România şi U.R.S.S.[28]

În urma deplasării lui Edouard Herriot la Londra relaţiile dintre cele două mari puteri au fost reluate în septembrie 1924, în a 5-a adunare a Societăţii Naţiunilor când pentru prima oară Anglia şi Franţa au fost reprezentate de prim-miniştrii lor.

Un alt episod privind colaborarea dintre Nicolae Titulescu şi Elena Văcărescu în probleme de ordin politic a fost şi atitudinea ilustrei diplomate din decembrie 1933 asupra provinciei Saare, motiv pentru care politicienii francezi i-au oferit, la Paris, un banchet, spre a dovedi în mod public recunoştinţa Franţei pentru sprijinul primit din partea sa.[29]

Cu ajutorul lui Nicolae Titulescu, Elena Văcărescu a putut inaugura în 1934 la Paris, „Casa României" pe care a considerat-o opera ei cea mai ambiţioasă. Până atunci apartamentul său din Paris jucase acest rol, mulţi români găsind un adăpost generos şi sfatul cel mai binevoitor. Casa Română care se afla sub preşedenţia efectivă a Elenei Văcărescu avea ca obiectiv propaganda artistică, economică şi turistică referitoare la România.[30]

În acelaşi timp Elena Văcărescu mai prezida şi alte organisme ca: „Centrul Internaţional de Dezvoltarea Artelor şi Literaturii prin cinematograf" (creat cu N. Pillat), „La femme et l'Univers", „Academie Féminine des Lettres de Paris" etc.[31]

Activitatea diplomatică foarte bogată şi diversele solicitări nu i-au mai lăsat

Elenei Văcărescu timp spre a-l dedica creaţiei literare atât de prolifică altă dată. Ultimul său volum „Dans l'or du soir" l-a publicat în1927.

Deşi Nicolae Titulescu nu a avut preocupări în privinţa creaţiei literare de la el necunoscându-se decât unele încercări lipsite de valoare[32] el şi soţia sa Ecaterina Titulescu au fost admiratorii entuziaşti ai Elenei Văcărescu. O mărturie în acest sens o constituie prima variantă a unui poem „Ceux de la Tcherna" al Ecaterinei Văcărescu transcris de Ecaterina Titulescu şi trimis lui Nicolae Raicoveanu, diplomat şi curator al soţului său. Manuscrisul are pe verso dedicaţia „La mulţi ani, 5 ianuarie 1925 Raico am copiat pentru D-ta versurile acestea inedite ale Elencuţei, le va publica într-un volum nou."[33]

Acest poem a fost inspirat din luptele date în timpul războiului de întregire naţională la locul de vărsare al Cernei în Dunăre lângă Muntele Alion acolo unde în timpul revoluţiei de la 1848 guvernul maghiar ascunsese tezaurul Sf. Ştefan din care cauză au avut loc şi confruntarea atât de sângeroasă.[34] Această creaţie a Elenei Văcărescu a fost înscrisă în culegerea de poeme „Dans l'or du soir" care a reunit versuri din caietele mai vechi şi altele scrise spre anul 1927 când a apărut volumul. Volumul publicat la Paris, Libraria Blond Gay Colecţia „Les Cahiers feminins" cuprindea 67 de poezii grupate în cicluri poemul „Ceux de la Tcherna" fiind încadratat în „Les Glebes Noires".[35] Poemele adunate sub acelaşi titlu simbolic sunt creaţii de exigenţă matură, în versurile lor întâlnindu-se pe lângă sentimentul de tandră iubire mândria dragostei de patrie şi preamărirea jertfei atâtor eroi. Versurile poemului merg de la cele şlefuite până la cultul pomasian la cele fără convenienţe cu cadenţe şi sonuri neaşteptat de moderne ca „Ceaux de la Tcherna". Acest poem în manuscrisul Ecaterinei Titulescu are 46 de versuri. În varianta publicată de Ion Stăvăruş în monografia „Elena Văcărescu", Editura Univers, 1974 poemul este redus la primele 17 versuri care sunt traduse din franceză de autor:

„Să nu mi se ceară
Acum pe cânt o legendă sau vreo poveste bizară
Nici râul ce frumos unduieşte spre limpede cer,
Ci vreau să arăt, brună
Nicovala nebună
Cu greaua-i cadenţă de fier
Tristă imagine
În paragine

De iad ne-ntâlnit nicăieri
Acolo, între muntele negru şi apă, ca-n cleşte
Sunt ei, strânşi, împinşi trunchi lângă trunchi,
Bolovan prăvălit dureros pe rărunchi,
De-asupră-le clipa cea grea îi striveşte.
Inimi mai tari decât zidul sortit să se sfarme
Morminte ce-n murmure Cerna cu grijă v-adoarme
Mai ascultaţi şi acuma, din umbra-vă rece urcând,
Sinistre rafale deasupra arar şuierând..."[36]

Demiterea lui Nicolae Titulescu de la conducerea Ministerului de Externe al României a surprins cercurile diplomatice internaţionale şi a indignat opinia publică din ţară şi străinătate.[37] Dacă marea actriţă româncă societară a „Comediei Franceze" Elvira Popescu[38] îşi exprima indignarea pe măsura temperamentului său covârşitor prin telegrama „Mama lor de ţigani. Omagiile mele excelenţă!"[39] Elena Văcărescu va regreta mereu că nu-l mai are alături pe „Marele Titus", cum îl numeşte ea mereu cu veneraţie în memoriile sale.[40]

Deşi lipsită de colaborarea lui N. Titulescu, a continuat să-şi desfăşoare activitatea. În 1937 inaugurează la Nisa „Catedra Mihai Eminescu" şi „Centre Mediterranen" cu Paul Valery al cărui director era[41] iar N. Titulescu, rostea la Cap Martin un discurs în faţa membrilor societăţii medicale a litoralului mediteranian.[42]

Declanşarea războiului şi ocuparea Parisului înseamnă începutul unei perioade foarte grele atât pentru N. Titulescu cât şi pentru Elena Văcărescu.

Nicolae Titulescu despărţit de soţia sa Ecaterina se zbate să obţină fără succes o viză pentru Brazilia[43] sau Elveţia.[44]

Elena Văcărescu se retrage în zona liberă la Cannes, unde începe perioada grea a „exilului albastru".[45]

Marele diplomat s-a stins din viaţă la Cannes pe 17 martie 1941, în vârstă de 59 de ani, aproape singur, doar cu Ecaterina venită la căpătâiul lui, în ultimul moment.[46] Deşi împovărată de ani şi mai ales de mare durere de a-şi vedea „cele două patrii îndoliate", Elena Văcărescu nu acceptă resemnarea păstrând legătura cu oamenii din Rezistenţă, ţinând conferinţe în folosul acesteia şi depunând o activitate publicistică însemnată.[47]

În acelaşi timp îi poartă de grijă şi Ecaterinei Titulescu, care era lipsită de

posibilităţi, vila Primavera de la Cap D'ail fiind vândută de moştenitorii lui Nicolae Titulescu, iar contactele cu ţara întrerupte.

Reîntoarcerea în Parisul eliberat i-a oferit motive de satisfacţie personală, Academia Franceză aducându-i un elogiu, dar bucuria ei îi era umbrită de soarta României.[48]

Înţelegând că patria-i de origine are nevoie de sprijinul ei, solicită noi misiuni – la 27 iulie fiind numită consilier cultural la Legaţia Română din Paris, şi mai apoi delegată la Conferinţa de pace.[49]

Împlinea 50 de ani de activitate diplomatică şi era ultima ei misiune.

Jean Paul-Boncour o elogia în numele Franţei, dar situaţia ţării sale de stat „satelit" o nemulţumea.[50]

Între timp, reuşeşte să obţină prin O.N.U. o pensie pentru Ecaterina Titulescu, poate şi ca o recunoaştere postumă, din partea noului for internaţional, în memoria celui care fusese considerat poate cel mai mare diplomat al lumii interbelice.

La 17 februarie 1947, în vârstă de 83 de ani Elena Văcărescu s-a stins în plină glorie trecând în eternitate.

Ecaterina Titulescu avea să-şi sfârşească zilele, câţiva ani mai târziu, în grija nepoatei sale Yvonne, fiică a surorii Lucia Brezulescu, căsătorită cu George Antoniade, fiul cunoscutului diplomat Constantin Antoniade.[51]

Dacă activitatea lui Nicolae Titulescu a fost îndelung cercetată, din păcate opera Elena Văcărescu, tradusă în diferite limbi, de la franceză până la limbile chineză şi japoneză, nu a fost tălmăcită în graiul său natal, deşi sunt unele realizări valoroase.

Traducerea integrală a operei Elenei Văcărescu atât cea literară cât şi a aceleia care include articolele şi conferinţele sale rămâne o sarcină de viitor care se înscrie pe linia moştenirii lăsată de ilustrul său înaintaş.

NOTE

1. Pentru Nicolae Titulescu a se vedea „N. Titulescu şi strategia păcii, o bibliografie" în *„Titulescu şi strategia păcii"*, coordonator Gh. Buzatu, Editura Junimea, Iaşi, 1992.

Pentru Elena Văcărescu, Bibliografie în *„Elena Văcărescu. Scrieri alese"*, Editura Minerva, Bucureşti, 1975.

2. Alexandru Odobescu, *„Poeţii Văcăreşti"*, Bucureşti, „Căminul. Bibliotecă literară şi ştiinţifică", 1924, p. 15.

3. C. Gane, „Familia Ipsilanti. Alexandru Vodă, Doamna Ecaterina şi fii lor" în *„Trecute vieţi de doamne şi domniţe"*, Universitas, Chişinău, 1992, vol. 2, p. 83.

4. *Ibidem*, p. 84-86.

5. Elena Văcărescu în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*, lucrare editată de Academia Americano-Română de Arte şi Ştiinţe, 1992.

6. Discursul domnului Nicolae Titulescu rostit în ziua de 20 decembrie 1913 în Adunarea Deputaţilor, Bucureşti, Atelierele grafice Socec, 1914.

7. Nicolae Petrescu, „Din arhiva istorică a României (II)" în *„Românii în istoria universală"*, Iaşi, 1988, vol. III1, p. 787.

8. Ion Stăvăraş, *„Elena Văcărescu"*, Editura Univers, Bucureşti, 1974, p. 70.

9. *Ibidem*, p. 72.

10. Romulus Seişanu, *„Take Ionescu"*, Editura Ziarului „Universul", Bucureşti, 1930.

11. Eliza Campus, *„Din politica externă a României 1913-1947"*, Editura Politică, 1980, p. 192, p. 308.

12. Nicolae Petrescu, *loc. cit.*, p. 789.

13. Ion Stăvăruş, *op. cit.*, p. 73.

14. Ion Oprea, *„Nicolae Titulescu"*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p. 123-124.

15. Ion Stăvăruş, *op. cit.*, p. 73.

16. Ion Oprea, *op. cit.*, p. 132.

17. Elena Văcărescu. *„Scrieri alese"*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973, vezi prefaţa „O ambasadoare a sufletului românesc" de Ion Stăvăruş, p. X-XI.

18. Emil Păunescu, *„Elena Văcărescu şi cooperarea intelectuală internaţională"* în „Valahica" nr. 9/1977, Târgovişte, p. p. 443-449.

George Oprescu, *„Amintiri, evocări"*, p. 46, C. Kiriţescu, „O viaţă, o lume, o epocă", Bucureşti, 1979, p. 236, 258.

19. A se vedea fototeca Muzeului Naţional de Istorie a României.

20. „Elena Văcărescu" în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*.

21. Constantin Turcu, *„Un messager de la culture et de la diplomatie roumaine"*, în „Revue roumaine d'histoire" Tome VII nr. 2/1968.

22. *„Elena Văcărescu. Scrieri alese"* prefaţa de Ion Stăvăruş, p. XI.

23. *Ibid.*

24. „Rolul ce a jucat, în 1924, Nicolae Titulescu în politica de apropiere

dintre Anglia şi Franţa", document în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României, nr. inv. 111264.

25. *Ibid.*

26. *Ibid.*

27. I. Ciupercă, *„Probleme ale relaţiilor internaţionale ale României după primul război mondial"*, în Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", XVIII, 1981, p. 360.

28. Muzeul Naţional de Istorie a României, doc. cit.

29. *„Elena Văcărescu"* în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*.

30. *Ibidem.*

31. *Ibidem.*

32. Nicolae Titulescu *„Figuri simpatice"*, document aflat în patrimoniul Muzeului Naţional de Istorie a României, nr. inv. 111236.

33. Muzeul Naţional de Istorie a României, nr. inv. 111277.

34. Constantin Kiriţescu, *Istoria războiului pentru întregirea României 1916-1919*, Ediţia a doua, vol. I, Editura Casei Scoalelor, p. p. 224-228.

35. Ion Stăvăruş *„Elena Văcărescu"*, Editura Univers, Bucureşti, 1974, p. 92.

36. *Ibidem.*

37. George G. Potra, *„Originile crizei de guvern din 29 august 1936"* în *„Titulescu şi strategia păcii"*, coordonator Gh. Buzatu, Editura „Junimea", Iaşi, 1982.

38. N. Dascălu, „Presa internaţională şi demiterea" în *„Titulescu şi strategia păcii"*.

39. Muzeul Naţional de Istorie a României, nr. inv. 111.

40. Ion Stăvăruş, *op. cit.*, p. 86.

41. *„Elena Văcărescu"* în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*.

42. Nicolae Titulescu, Documente diplomatice, Editura Politică, Bucureşti, 1967, pp. 814-819.

43. Nicolae Petrescu, *„Nicolae Titulescu în ultimii ani ai vieţii"*, în „Muzeul Naţional", VII, 1983, pp. 269-281; Muzeul Naţional de Istorie a României, nr. inv. 116934.

44. Valeriu Florin Dobrinescu, „Noi documente britanice", în *„Titulescu şi strategia păcii"*, p. 346.

45. Ion Stăvăruş *„O ambasadoare a sufletului românesc"*, *„Elena Văcărescu. Scrieri alese"*, Editura Minerva, Bucureşti, 1973.

46. Nicolae Petrescu, *op. cit.*, p. 280.
47. Ion Stăvăruş, *op. cit.*
48. *„Elena Văcărescu"*, în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*.
49. *Ibidem*, Ion Stăvăruş.
50. *„Elena Văcărescu"* în *„Românii în ştiinţa şi cultura occidentală"*.
51. Arborele genealogic al lui Nicolae Titulescu, manuscris întocmit de Nicolae Pancu.

LA COLLABORATION ENTRE HÉLÈNE VACARESCO ET NICOLAE TITULESCU

– *Résumé* –

Les relations de collaboration d'entre les deux ambasadeurs des intérets de la Roumanie au monde on été consolidées pendant leurs missions à l'étranger.

L'étude réalisé conformément aux doccuments du Ministère des Affaires Etrangères montre des aspects moins connus de l'activité diplomatique des deux personnages et aussi de leurs amitié.